

АНДАТПА

8D07311 «Сәулет» білім беру бағдарламасы, «Оңтүстік Қазақстан үлгісіндегі агроэкотуристік кешендердің сәулеттік–жоспарлау құрылымы» тақырыбы бойынша Остапенко Инна Ивановнаның философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған диссертациясына

Мемлекет Басшысы Қасым–Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан халқына жолдауында» бірінші кезектегі міндеттер тізімінде «Жеке кәсіпкерліктің жетекші рөлі» атап көрсетілген. Экономиканы «көгалдандыруды» және қоршаған ортаны қорғау қызметі арқылы табиғатқа оң әсер ету. Аталған құжатта ауыл шаруашылығы өнімдерінің кеңейтілген өндірісіне және табиғатты қорғау іс–шараларына баса назар аударылған. Осы процесстермен бірге агроэкотуризмді жеке кәсіпкерліктің дамыған саласы ретінде ұйымдастыруға болады.

Зерттеудің өзектілігі

Агроэкотуризм қазіргі заманғы демалуды ұйымдастырудың ең танымал бағыттарының бірі. Әлемнің әртүрлі елдері аумақтың табиғи–климаттық ерекшеліктеріне және экономикалық сипаттамаларына байланысты қызметтің бұл түрін әр түрлі ұйымдастырады. Демалысты ұйымдастыру агроландшафт және табиғи рекреациялық ресурстар негізінде жүзеге асырылады.

Агроэкотуризмді ұйымдастырудағы маңызды мәселе – табиғи және ауылшаруашылық процесстерді экспонаттау және келушілерге қызмет көрсетудің тиімді инфрақұрылымын орнату. Табиғи себептерге байланысты агроэкотуризм нысандары, осы бағыт бойынша туристердің негізгі ағымын қалыптастыратын қала қоныстарынан алыс жерде орналасқан. Сонымен қатар, мұндай арготуристік ресурстар дамыған құрылыс инфрақұрылымы мен инженерлік қамтамасыз етудің магистральдық желілері бар аймақтардан едәуір қашықтықта бой көтерген. Бұндай орналасу ғимараттар мен құрылыстардың ерекшеліктеріне сәйкес құрылысты қиындатады.

Сондай–ақ, толыққанды құрылыс алаңын, құрылыс материалдары мен конструкцияларын сақтау орындарын, құрылыс техникасының маневр алаңдарын ұйымдастыра отырып, осы жағдайларда индустриялық құрылыстың кең таралған әдістерін қолдануға ұмтылыс жасау экспозицияның маңызды бөлігі болып табылатын табиғи ортаға айтарлықтай зиян келтіру қауіпі бар. Кейбір жағдайларда мұндай ұйымдастыру табиғи–ландшафт ерекшеліктері бойынша мүмкін емес. Дегенмен, объектіге іргелес аумақты экспозициялық тұрғыда қолайлы жағдайға келтіру процессінің құрылыс аяқталғаннан кейінгі жайластыру бойынша шығындары едәуір болып табылады.

Табиғи–климаттық жағдайлардың және Қазақстан аумағы бойынша қалыптасқан қоныстандыру жүйелерінің бірегейлігі елдің әртүрлі өңірлеріндегі агроэкотуристік кешендерді шешуде осы ерекшелікті көрсету міндетін өзектендіреді. Елдің ең тығыз қоныстанған аймағы Оңтүстік өңір екендігі бізге мәлім, бұл зерттеу саласының бағытын таңдауға басымдылықпен әсер етті.

Диссертацияның негізгі ұғымдары ауылдық елді мекендер аясында және қонысаралық аумақтарда аумақтық жобалау «туристік ресурс» және «агроэкотуризм» терминдері болып табылады. Автор диссертациялық зерттеуде туристік сапарлардың ойластырылған, белсенді және аралас бағдарламаларын ұйымдастыруды талдап айқындаған. Агроэкотуристік кешендердің материалдық ортасын қалыптастырудың қол жетімді мүмкіндіктерінің бірі ретінде автор «теңіз контейнерлерін» пайдалануды қарастырады.

Зерттеу аясы

Қойылған міндеттерді шешу келесі ғылыми маңызды бөлігі аясында жүргізілді:

- тарихи тұрғыдан жұмыс негізінен ХХ ғасырдың екінші жартысы мен ХХІ ғасырдың екінші онжылдығындағы агроэкотуристік сервис объектілерін іске асыру практикасын қамтиды;
- географиялық жағынан Алматы облысының аймағымен шектеледі.

Зерттеу нысаны

Агроэкотуристік сервис құрылыстарының кешені пайдаланудың бірыңғай технологиялық тізбегі бойынша типологиялық әртүрлі құрылымдардың жиынтығы ретінде зерттелген.

Зерттеу түрі

Агроэкотуристік қызмет көрсету кешендерінің әртүрлі типтерінің сәулеттік–жоспарлау шешімдер ерекшеліктері.

Диссертацияны зерттеудің мақсаты агроэкотуристік кешендердің қолайлы ортасын қалыптастырудың теориялық базасын әзірлеу, олардың технологиялық негізделген сәулеттік–жоспарлау шешімдерін қалыптастыру мүмкіндіктерін анықтау болып табылады.

Мақсатқа жету үшін **зерттеудің келесі міндеттері** қойылды:

- агроэкотуристік кешендердің сәулеттік ортасын қалыптастырудың теориялық және тарихи алғышарттарын анықтау;
- зерттеу тақырыбы бойынша статикалық және картографиялық материал жинау;
- агроэкотуризмнің аймақтық ресурстарын анықтау;
- агротуристік қызметтің шетелдік тәжірибесі үлгілерінің түрлеріне салыстырмалы талдау жүргізу;
- агроэкоқешендердің сәулеттік–жоспарлау шешіміне талдау жүргізу;
- туристік мақсаттарда пайдалану үшін модульдік логистикалық жабдықты функционалдық қайта бейіндеудің шетелдік тәжірибесіне талдау жүргізу;

- келушілердің демалысын ұйымдастыру мақсатында агроортаны безендіру бойынша әлемдік тәжірибеге талдау жүргізу;
- өңірлік деңгейде агроэкотуризмді аумақтық–функционалдық ұйымдастыру модельдерін әзірлеу;
- агроэкоқешендерді сәулеттік–жоспарлау ұйымының қағидаттары мен тәсілдерін әзірлеу;
- логистикалық модульдерді әр түрлі конфигурациялы блоктау әдістерін әзірлеу.

Мәселенің зерттелу дәрежесі

Туризм және жалпы демалыс, халыққа рекреациялық қызмет көрсетуді ұйымдастыру саласы ретінде А. Азизова–Полуэктова, Е. Айгин, И. Асанова, Д. Багова, М. Барановский, А. Бгатов, М. Биржаков, В. Топуз, В. Богалдин–Малих, Ф. Котлер, Т. Брусокене, Булатова Е., Г. Бунич, И. Бутко, М. Валиев, В. Веткин, В. Гуляев, А. Кусков, А. Дурович, Д. Жмулина, П. Жуков, Т. Виноградова, Е. Ильина, С. Медлик, А. Косолапов, Ф. Котлер, В. Кружалин, Е. Лапшина, Е. Максимова, И. Родичкин, Л. Снитко, Л. Скуратова, Ю. Федорова, Ю. Хромов, В. Егорова, Г. Демишкевич, В. Шараров, Г. Русских, А. Zdorov сияқты зерттеушілердің еңбектерінде көрініс тапты.

Демалысты ұйымдастырудың маңызды бөлігі оны азаматтардың әлеуметтік қорғалатын топтары үшін толыққанды түрде қамтамасыз етуге назар аудару болып табылады, бұл туралы өз еңбектерінде Е. Андреева, Л. Донсков, И. Кабилов, В. Котелкин, Т. Критикова, В. Михайлов, Д. Наркулова, Н. Андреева, Н. Соколова, В. Стаускас, А. Мальцева, Е. Трофимов, Е. Шешегова, С. Семченкова, J. Jablonska, Н. Kim, L. Minnaert, В. Сапрунова, А. Сафарян атап өтті.

Ауылдық жерлерде демалысты ұйымдастырудың әртүрлі аспектілерін М. Абалкин, Г. Абдрасилова, А. Адамеску, А. Исакова, А. Ерікина, Н. Анисимова, С. Арутюнян, О. Архипова, Е. Ахмедова, С. Бабушкина, А. Баканова, Д. Гребенюк, Ф. Маршани, А. Моргун, С. Мосиук, Н. Белова, А. Панюкова, И. Потапов, С. Потокина өз зерттеу жұмыстарында ашты.

Демалыс процессінде табиғатты қорғау мәселелерін атап өту мәселесін И. Абрамова, Е. Лебедко, Е. Алексеева, П. Караневский, Л. Арапова, Ю. Жукова, М. Баюн, Б. Беспарточный, Г. Багманова, К. Биленкина, О. Косенчук, Д. Богатырева, Е. Кандауров, Т. Каракова, Е. Смирнова, Н. Фомина, Н. Хечошвили, Е. Хохлова, В. Храбовченко, В. Цеханович, П. Бондаренко, С. Қазначеева, В. Чернов, В. Чибилева, Г. Якимович, Е. Яковлева, Н. Кострикова, Н. Яшалова, О. Фиклисова, Е. Cater, М. Honey, S. Ross, P. Valentine, В. Бедзир ашты.

Мына авторлардың еңбектерінде «жасыл туризм» ерекше атап өтілді: Н. Демьяненко, А. Иощенко, А. Федупин, О. Лукомская, В. Николенко, Д. Рубан, Ю. Савинов, В. Устин, А. Чернявая, В. Шостка.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда агроэкотуризмді ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігі бар, оны Т. Емьяненко, Ю. Воронина, Ю. Голубчиков, А. Гудым, М. Задевалова, А. Хуторова, Е. Звягина, П. Игльс, А. Колотухин, О. Кудрявцева, А. Лукичев, К. Макарова, Л. Матвеева, И.

Москаленко, В. Николашин, Ю. Пасюра, Л. Беляева, М. Рыбакова, В. Степаницкий, Н. Усова, А. Хуторова, В. Чижова сияқты авторлар атап өтті.

Мұнда өз жұмыстарын арнаған «экоқоныстар» мен «этноқоныстардың» түрін қалыптастыру аспектісі С. Антонец, Д. Архипова, А. Бабицкий, Т. Вавилова, Л. Герцберг, А. Галимжанова, С. Гоманова, И. Дуничкин, О. Железняк, Ю. Зубцов, В. Куликова, М. Здоров, Н. Метелкин, И. Немцев, В. Васильев, С.Кадралиева, Е. Саакян, А. Сайфуллина, И. Дуничкин, М. Рыбакова өз еңбектерінде өте айқын көрсеткен.

Қарастырылып отырған мәселелерді шешудің қазақстандық тәжірибесі Г. Абдрасилова, А. Абдрашитова, А. Әбілов, А. Ақтымбаева, Ж. Алиева, А. Артемьев, Ғ. Бегеева, А. Бейсембинова, З. Борбасова, Ж. Буламбаев, Т. Гуляева, Б. Қарақбаев, Ш. Карманов, Н. Козбагарова, А. Корнилова, Р. Плохих, М. Смыкова, О. Банцерава, Э. Хамзина, Л. Хаярова сияқты ғалымдардың жұмыстарында баса назар аударылған.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы Оңтүстік Қазақстанның экологиялық ерекше жағдайлары үшін өңірлік деңгейде агроэкотуризм жүйелерін аумақтық–функционалдық ұйымдастыру бойынша алғаш рет әзірленген теориялық модельден; агроэкотуристік кешендерді сәулет–жоспарлау ұйымының қағидаттары мен тәсілдерінен, туристік мақсаттар үшін логистикалық модульдік объектілерді жаңа функционалдық пайдаланудан тұрады. Агроэкотуристік кешенге технологиялық тұрғыдан байланған көптеген типологиялық әр түрлі объектілердің жылдам құрылысы өтпелі модульділікті қолдану мүмкіндігі туралы болжам жасайды. Диссертациялық зерттеудің авторы туристік құрылысты қалыптастырудың негізі ретінде логистикалық модульдік объектілердің жаңа функционалды қолданылуын ұсынады, жаңашылдық сапасына ие.

Зерттеу ғылыми нәтижелерінің дұрыстығы жиналған материалды графикалық презентациямен және ғылыми–практикалық жүйелеумен, мұрағаттық фото және бейне көздерін зерттеумен расталады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері

Диссертациялық зерттеу жүргізу ракурсын анықтау кезінде қазіргі ғылымдағы негізгі жүйелі тәсіл таңдалды. Зерттеудің бастапқы кезеңінде эмпирикалық зерттеудің жалпы ғылыми әдістері қолданылды: бастапқы ақпаратты жинау (фото–графикалық материалдар), бақылау, сипаттама, жалпы логикалық әдістер, статистикалық, графоаналитикалық, салыстырмалы талдау әдістері (агротуризмнің әлемдік тәжірибесінің модельдері, модульдік сәулет); жеке ғылыми әдістер (әлеуметтанулық зерттеу, теориялық модельдеу әдістері).

Зерттеу гипотезасы Алматы облысында агроэкотуристік қызмет жүйесін жоспарлау кезінде жаңа сапалы деңгейде туристік орта қалыптастырылуы мүмкін, өйткені экологиялық туризм ресурстарына агро–ресурстар да қосылады.

Диссертацияның ғылыми–теориялық және практикалық маңыздылығы Алматы облысының агроэкотуристік ресурсын зерделеу дәрежесін тереңдету, Алматы облысының тұрғындарына агроэкотуристік

артықшылықтар бойынша әлеуметтік сауалнама нәтижелерін алу, жеке объектінің типологиясының бірегейлігін де, тұтастай алғанда кешенді де ескеретін модульдерді әртүрлі конфигурациялы бұғаттау негізінде агроэкотуристік сервистік кешендерді қалыптастыру әдістерін әзірлеу болып табылады.

Мұның бәрі алынған нәтижелерді нақты жобалық тәжірибеде, ғылыми–зерттеу жұмыстарында, сондай–ақ оқу процесінде пайдалану мүмкіндігін анықтайды.

Ғылыми нәтижелерді сынақтан өткізу және енгізу «Агротуризм аумақтарын сәулеттік–жоспарлау ұйымы» оқу–әдістемелік құралын шығару түрінде жүргізілді. Туристік қызметтің теориялық аспектілері келтірілген: типология, туристік ресурстар және агроэкотуризмге әлеуметтік сұранысты қалыптастыру ерекшеліктері. Агротуризмді дамытудағы заманауи үрдістер Қазақстандағы агроэкотуризмді дамытудың жаңа әлемдік тәжірибесі мен алғышарттары мысалында қарастырылады. Диссертациялық зерттеудің нәтижелері «Алматы облысының аумақтарын қала құрылысын жоспарлаудың кешенді схемасын» әзірлеу шеңберінде ЖФ ЖШС «Урбостиль» жобалау практикасына «туристік–рекреациялық саланы аумақтық–кеңістіктік ұйымдастыру жөніндегі жобалау ұсыныстары» бөліміне енгізілді, 2022 ж.

Диссертацияның ережелері В. Татлин атындағы «Қала тұрғындарының тұрғын үй кеңістігін оңалту» атты XVIII Халықаралық ғылыми–практикалық конференциясында баяндалды (Пенза, 2022).

Жұмыстың құрылымы мен көлемі. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, 504 атаудан тұратын пайдаланылған дереккөздер тізімінен және 7 қосымшалардан тұрады. Диссертацияның жалпы көлемі 290 бетте көрсетілген, оның негізгі мәтіні 169 бет және 121 бет қосымшалар, оған 92 сурет, 14 кесте және 12 диаграмма кіреді.

Қорғауға шығарылатын ғылыми жұмыстың тармақтары:

1. Агротуристік қызметтің тарихнамасы;
2. Туристік қажеттіліктердің типологиялық моделі–деңгейлер бойынша туристердің қалауы. Адамның туристік қызметке қажеттіліктері санаттарының жалпы философиялық иерархиялық құрылымын қолдану;
3. Туристік ресурстардың қасиеттері типологиясының жіктеу моделі;
4. Агроэкотуризмнің түрлері;
5. Агротуристік қызметтің ауылдық елді мекендердің жұмысына әсер ету үлгі–схемасы;
6. Алматы облысының тұрғындарына агроэкотуристік артықшылықтар бойынша әлеуметтік сауалнама нәтижелері;
7. Алматы облысының агроэкоресурстарының типологиясы;
8. «Агроэкоресурстар–Турист–агрокешендер» агроэкотуризм жүйесіндегі өзара іс–қимыл қатысушыларының арасындағы өзара байланыс үлгісі–схемасы;

9. Алматы облысындағы агроэкотуризмді аумақтық–функционалдық ұйымдастыру моделі;

10. Агротуристік кешендер құрылымындағы логистикалық модульдерді көп конфигурациялы блоктаудың композициялық моделі.

Автор зерттеудің құрамы мен мазмұны бойынша кеңес берген ХБК/ҚазБСҚА оқытушылары мен қызметкерлеріне; Қазақстан Республикасының ғылыми–техникалық кітапханасына, Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасына, Ресей мемлекеттік кітапханасына, "Dissercat" диссертациялар мен авторефераттардың ғылыми электрондық кітапханасына, "Google" іздеу жүйесіне, зерттеудің әдеби және иллюстрациялық базасын қалыптастыру үшін қорлары тартылған "Wikipedia" ақпараттық жүйесі, өсімдік шаруашылығы туралы берілген ақпарат үшін "ИВАН" шаруа қожалығына, шетелдік ғылыми кеңесшіне, сәулет кандидаты, академиялық профессор, ҒЗУ ММҚУ "Сәулет" кафедрасының доценті, Мәскеу Сәулетшілер одағының мүшесі Ольга Леонидовна Банцороваға, сондай–ақ ғылыми жетекшісіне ХБК/ҚазБСҚА сәулет факультетінің, сәулет докторы, зерттеуші профессоры Нина Жошевна Козбагароваға алғысын білдіреді.

ЖҰМЫСТЫҢ НЕГІЗГІ МАЗМҰНЫ

Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, агротуризмнің жекелеген мәселелері мен аймақтық мәселелер бойынша жалпы туризмді зерттеу бағыттарының сериясымен ұсынылған мәселенің даму дәрежесі негізделеді. Зерттеу объектісі мен оның түрі, мақсаты мен міндеттері белгіленді, әдістемелік база айқындалды және зерттеудің әртүрлі кезеңдеріне арналған әдістер белгіленді, ғылыми жаңалық мәселесі баса айтылды.

«Агроэкотуристік қызметті қалыптастырудың тарихи–теориялық негізі» бірінші бөлімінде тұрақты даму тұжырымдамасының бөлігі ретінде агроэкотуризмді қалыптастырған тарихи процестерді талдау нәтижелері келтірілген. Агроэкотуризм жүйесін дамытудың шетелдік тәжірибесі сипатталған. Оның нысандары, түрлері, даму кезеңдері, агроэкотуристік қызметтің шетелдік тәжірибесі модельдерінің түрлері, сондай–ақ, агроэкоқешендерді дамыту үшін сәулеттік–жоспарлау негіздемелері жасалды. Модульдерді қолданудың әлемдік тәжірибесі қарастырылып, тиісті қорытындылар ескерілді. Бос уақытты және демалысты әртараптандыру мақсаты бар ауылдық жерлерге танымдық және ойын–сауық саяхаттары іскерлік сапарлардан, белсенді түрде дем алу немесе тұрғылықты жерін маусымдық ауыстырудан ерекшеленетін ғасырлар бойы қалыптасқан тарихи дағдылармен тікелей байланысты. Бірте–бірте бұл салаға экскурсиялар да кіреді, олардың бағдарламасы оқу орындарындағы әртүрлі пәндердің оқу жоспарының бөлігі болып табылады.

Өткен ғасырдың бірінші жартысынан бастап қалалық өмір салтының ажырамас бөлігіне айналған қала маңындағы бау–бақша учаскелеріне жаппай

маусымдық сапарлар ауылшаруашылық өнімдерін өндіруге белсенді қатысумен бірге демалу үшін ауылдық жерлерге саяхаттың өзіндік түрі қалыптасты.

Қала сыртында жазғы демалыс үйлері жоқ қала тұрғындары демалу үшін ғана емес, сонымен қатар ауыл шаруашылығы өнімдерінің белгілі бір түрін сатып алу немесе өз қолдарымен жинау мақсатында қаладан отбасылық немесе серіктестік сапарларын жаппай бастайды.

Агротуризмнің қалыптасуын зерттеу кезінде келесі тұжырымдар жасалды.

Бірінші бөлім бойынша қорытындылар

1. Тарихи тұрғыдан алғанда, 1980 жылдан бастап туризм қажеттілік пен тұрақтылықтың міндетті шартымен қалыптасты, бұл экотуризмнің пайда болуын белгіледі.

2. Агротуризмнің ерекшелігі, экспозиция объектісіне мақсатты сапардан және оның салыстырмалы түрде ұзақ болуынан тұрады, демалысты ұйымдастыру және танымдық ойын–сауық саласында қосымша қызметтердің кең тақырыпқа сай әр түрлі бағдарламасының болуын білдіреді.

3. Агротуризмнің әртүрлі модельдері бар: фермада тұру моделі, агропарк, шарап туризмі, эко–лодж. Әр түрлі елдердің үкіметтері әр түрлі сертификаттау жүйелерін, ауыл туризмін дамытуға көмектесетін және тұрақтылық пен қауіпсіздік критерийлерін анықтайтын қорларды әзірледі.

4. Агрэкологиялық бағдарламаның туристік ресурстары тиісті көліктік–логистикалық, ұйымдастырушылық–қаржылық, инженерлік–технологиялық, сондай–ақ, қолданыстағы, арнайы дамыған немесе жаңадан құрылған объектінің болуын білдіреді.

5. Агротуризмді дамытудың негізгі шарттары табиғи және аграрлық ресурстар болып табылады, оларды халық өзінің тұрақтылығы мен экологиялық тазалығында сақтауы және қолдауы тиіс.

6. Агрэкошешендердің ландшафттық ортасы көп жағдайда осы аймақта қалыптасқан ауылшаруашылық игеру әдістерінде қалыптасады. Кейбір жағдайларда өсімдіктер мен жануарларды өсірудің инновациялық тәсілі туристік тартымды болады.

7. Агротуризм елге, аймаққа, ауыл шаруашылығы өндірісінің даму деңгейіне, пайдаланушылардың агроөнімдерді өндіру процестеріне тартылуының қандай да бір дәрежесіне, баратын аумақтағы антропогендік өзгерістердің қандай да бір қызығушылық деңгейіне, туристік және көлік инфрақұрылымының дамуына байланысты әртүрлі модельдер бойынша қалыптасады. Модельдер осы параметрлерді өзгерту процесінде үнемі өзгеріп отырады, біртіндеп аймақтық шарттарды жояды.

8. Әр түрлі типтегі логистикалық модульдердің көп болуы және оларды типологиялық тұрғыдан әр түрлі функцияларға қызмет ету үшін қолдану тәжірибесі агрэкотуристік кешендердің модульдік архитектурасын дамытуға перспективалар ашады.

Екінші бөлімде «Алматы облысында агроэкотуризм инфрақұрылымын қалыптастырудың өңірлік ерекшеліктері» дәйекті түрде қаралды: Алматы облысының аумағында агроэкотуризмді ұйымдастыруда ауыл шаруашылығы ресурсын пайдаланудың отандық тәжірибесі (Ауыл шаруашылығы қызметінің шарап жасау мамандануын пайдалану, бақтар мен ауыл шаруашылығы алқаптарының эстетикасы), агроэкотуризмнің өңірлік аумақтық объектілерін ұйымдастыруда табиғи, тарихи-мәдени ландшафт, агроэкотуризмнің өңірлік Қазақстанның агротуризм ұйымдары, халықтың өңірлік туристік қалауы, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың перспективалық ұлттық тұжырымдамасындағы Алматы облысының туристік-рекреациялық объектілерінің орны. Алматы облысының аумағында агроэкотуристік қызметті ұйымдастыру үшін перспективалы көптеген ресурстар бар. Олар табиғи табиғи ландшафт туралы ойлаумен, жылыжайдағы өсімдік шаруашылығымен, шалғайдағы немесе қорадағы мал шаруашылығымен, аңшылықпен, балық аулаумен және жинаумен байланысты. Туристік сұранысқа байланысты ауылшаруашылық өнімдерін өнеркәсіптік және қолдан өндіруге мүмкіндік бар. Табиғи немесе антропогендік әсерлерден зардап шеккен жерлерді қалпына келтіруге халықтың белсенді қатысуы ерекше қызығушылық тудырады. Агроэкотуризмнің маңызды блогы халықтың әлеуметтік қамқорлықтағы топтарының, соның ішінде мобильділігі төмен азаматтардың контингентін барынша қамтуға мүмкіндік беретін әлеуметтік компонент болып табылады. Бұл әсіресе балалардың танымдық демалысын ұйымдастыру саласында маңызды. Халықтың агротуристік белсенділікпен кең қамтылуы ойлаудың табиғатты қорғау векторын қалыптастырады. Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, қызмет аясын кеңейту және ауыл шаруашылығын дамыту аймақтарында халықтың табысының өсуі маңызды. Ауыл жағдайында агроөнеркәсіппен танысу, танымдық-ойын-сауық және сауықтыру демалысы маңызды туристік мотивациялардың бірі болып табылады. Агроэкотуризм бағытындағы туристік артықшылықтардың аймақтық ерекшелігі бар. Бұл бөлімде халықтың әлеуметтік сауалнамасының нәтижелері келтірілген. Қазақстанның оңтүстік-шығыс бөлігіндегі артықшылықтардың ерекшелігін анықтау үшін автор сауалнама әзірледі. Ұсынылған сауалнама азаматтардың туризмге, атап айтқанда агротуризмге қатынасын анықтайтын бірқатар ерекше мәліметтерді анықтауға мүмкіндік берді, ол агро – және экотуризмнің өзара қиылысында табиғат саласындағы туристік белсенділіктің бөлігі ретінде қалыптасады. Алматы облысындағы туристік саланы дамыту тұжырымдамасында, жалпы Қазақстан Республикасындағы сияқты, қазіргі заманғы проблема ретінде көшпелі туризмнің басымдығы атап өтіледі, жеті негізгі перспективалық бағыттың құрылымында агротуризм де белгіленді.

Жүргізілген зерттеулердің нәтижелері үшінші бөлімде өңірлік деңгейде агротуризмді аумақтық-функционалды ұйымдастыру модельдерін, агроэкотуристік кешендер құрылымын қалыптастыру қағидаттары мен тәсілдерін әзірлеуге мүмкіндік берді.

Екінші бөлімде жүргізілген зерттеулер келесі қорытындыларға мүмкіндік береді:

Екінші бөлім бойынша қорытындылар

1. Алматы облысының аумағында агроэкотуристік қызметті ұйымдастыру үшін перспективалы көптеген ресурстар бар. Олар табиғи, ауылшаруашылық өсімдік шаруашылығымен, шалғайдағы немесе қорадағы мал шаруашылығымен, аңшылықпен, балық аулаумен және жинаумен байланысты.

2. Алматы облысының оңтүстік Тарихи қоныстануының негізгі осінде туристік–рекреациялық ағындарды қалыптастырудың негізін Алматы қаласының тұрғындары құрайды, ал ауылдық қоныстануды агроэкотуристік кешендерді қалыптастырудың әлеуетті базасы ретінде қарастыруға болады.

3. Агроэкотуризмнің маңызды құрамдас бөлігі әлеуметтік болып табылады, бұл халықтың әлеуметтік қорғалатын топтарының, соның ішінде мобильділігі төмен азаматтардың кең ауқымын қамтуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе балалардың танымдық демалысын ұйымдастыру саласында маңызды.

4. Халық арасында жүргізілген социологиялық талдау агротуризм тақырыбы бойынша туристік артықшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді, сондықтан 30,9% жаяу серуендеу контекстінде кез келген тақырыпты таңдады, 24,4% табиғатты тамашалауды таңдады, 15,5% жануарларға күтім жасаумен бірге ауыл шаруашылығымен танысуды қалайды, ал 13,6% іскерлік сапармен біріктірілген әртүрлі тақырыптық тәжірибелерді алғысы келеді.

Демалу үшін қолайлы ландшафт түрлері бойынша нәтижелерді талдау кезінде 70,4% көпшілігі өздері үшін тау бөктеріндегі ландшафт түрін анықтады, респонденттердің 26,1%-ы өзен жағалауындағы–далалық артықшылық берді, ал өзен жағалауындағы–шөлді типіне тек 3,4% ғана әсер етті.

Сапардың қажетті ұзақтығы туралы мәліметтер алынды: сауалнамаға қатысқандардың 36,0% – түнеумен қоса екі күн, сауалнамаға қатысқандардың 33%-ы бір күнде түнеусіз деп өз таңдауын жасады, бірақ сауалнамаға қатысқандардың 19,4%-ы бір апта бойы сапарға шыққысы келетіндігін айтты.

5. Алматы облысында агротуристік инфрақұрылымды перспективалы қалыптастыру халықтың туристік артықшылықтарын іске асыру палитрасын кеңейтуге және көшпелі туризм пайызын қысқартуға мүмкіндік береді.

Үшінші бөлімінде өз ретімен мына мәселелер қаралды: **«Алматы облысы аумағында агроэкотуристік кешендердің сәулет–жоспарлау құрылымын қалыптастыру қағидаттары»**: агроэкокешендерді қалыптастыру қағидаттары мен тәсілдері, агроэкокешендерді сәулет–жоспарлау ұйымының теориялық модельдері, ООПТ және этнографиялық парктер аймақтық деңгейде агроэкотуризмнің аумақтық–функционалдық ұйымының құрылымдық элементтері ретінде, этносәулет, құрылымдағы логистикалық модульдерді көп конфигурациялық бұғаттау агротуристік

кешендер, шаралар агроэко туристік кешендердің, агрокомплексстердің сәндік–қолданбалы өнерінің жабдықтары мен элементтерінің энергия тиімділігін арттыру және қоршаған ортаға теріс әсерін азайтуға байланысты тиісті қорытындылар жасалды.

Агроэко туристік кешендердің әр түрлі кеңістіктік ұйымдастырылуы оны құрушылардың өзара орналасуына негізделген: агроэкспозициялық, туристік және әкімшілік–сервистік ішкі аймақ. Мұнда бес модель болуы мүмкін: 1–модель – агроэкоэкспозициялық, туристік және әкімшілік–сервистік кіші аймақтың салыстырмалы оқшауланған жағдайын білдіреді; 2–модель – агроэкспозициялық, туристік және әкімшілік–сервистік кіші аймақтың жинақы орналасуы; 3–модель – агроэкспозициялық салыстырмалы оқшауланған жағдай және туристік және әкімшілік–сервистік кіші аймақтың бірлескен орналасуы; 4–модель – агроэкспозициялық, туристік және әкімшілік–сервистік кіші аймақтың салыстырмалы әкімшілік–сервистік оқшауланған жағдай және туристік және агроэкоэкспозициялық кіші аймақтың бірлескен орналасуы; 5–модель–туристік және әкімшілік–сервистік және агроэкоэкспозициялық кіші аймақтың салыстырмалы оқшауланған жағдайы.

Сонымен қатар, агроэко туристік кешендерді модельдеу кезінде отандық зерттеушілердің алдыңғы жұмыстарында тұжырымдалған принциптер ескеріледі (жайлылық, қолжетімділік, қызметтерді әртараптандыру, экологиялық сенімділік, эстетика және қауіпсіздік).

Оңтүстік Қазақстанның агроэко туристік кешендері үшін этносәулетінің өзіндік және реконструкцияланған элементтер түрінде де, сәулеттік–көркемдік мұраны тиісті түсіндіруде жаңа ғимараттар түрінде де маңызы зор. Мұндай ұйымның бір түрі болып этноауыл табылады.

Логистикалық жүк контейнерлерін қайта пайдалану перспективалы шешім болып табылады. Бұл жартылай ашық, платформалық және сыйымды контейнерлердің қолжетімді номенклатурасы, ені мен биіктігінің бірлігімен әр түрлі ұзындықта композициялық сипаттағы мәселелерді бір немесе аралас жағдайда шешуге мүмкіндік береді. Мұндай контейнерлерді бейімдеудің кең әлемдік тәжірибесі оларға инженерлік қамтамасыз ету жүйелері мен агрегаттарын, санитарлық–тұрмыстық үй–жайларды, тұрғын үй–жайларды, сондай–ақ өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы өнімдерінің әртүрлі түрлерін өсіруге арналған кеңістіктерді, Сонымен қатар, өнімді бастапқы өңдеу және сату жөніндегі үй–жайларды орналастыру мүмкіндігін көрсетеді.

Агроэко туристік кешеннің ғимараттары мен құрылыстарының ұсынылатын номенклатурасы әртүрлі агроөндірістік процестердің ыңғайлы экспонатын, туристер мен қызмет көрсетуші персоналды жайлы орналастыруды, ілеспе сервис пен ойын–сауықты ұйымдастыруды қамтамасыз ететін контейнерлердің қырық сегіз тиісті жиынтығынан құрылуы мүмкін. Осымен бірге экспозициялауға жарамсыз этикалық себептерге байланысты агроөндірістік процестерді жүзеге асыруға арналған

контейнерлердің тәжірибеде бұрыннан бар технологиялық шешімдерін қолданған жөн.

Контейнер түрінде әртүрлі кәсіпорындар шығаратын Модульдер негізінде жаңартылмайтын көздерден энергия тұтынуды азайтатын айналымдағы сумен жабдықтау станцияларын, жел және күн генераторларын қоса алғанда, инженерлік–техникалық мақсаттағы құрылыстар кешенін шешкен жөн. Агрэко туристік кешендердің органикалық бөлігі әр түрлі типтегі этнографиялық саябақтар болып табылады, онда демалу, тамақтану, қолөнер бұйымдарын өз бетінше жасау немесе сатып алу ұйымдастырылады. Дене шынықтыру–спорт, ойын және тыныш демалыс алаңдары жабдықталуда. Агрэко туристік кешендерді орналастыру көптеген жабдықтарды, абаттандыруды және аумақты, шағын сәулеттік немесе мүсіндік нысандарды сәулеттік–ландшафттық ұйымдастыруды қамтиды.

Үшінші бөлімде жүргізілген зерттеулер мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

Үшінші бөлім бойынша қорытындылар:

1. Агрэко туризммен айналысатын кәсіпорындар аумақтық–функционалдық белгісі бойынша біріктірілген ортақ ресурстар мен технологиялары бар кәсіпорынның бейімделген бөлігіне және негізгі көлемнен бөлінген ортақ ресурстық және технологиялық базасы бар кооперативке ұйымдастырылады. Аумақтық–функционалдық қатынастар 9 модельмен сипатталады.

2. Тоғыз модельдің принциптері келесі типтегі базалық кәсіпорындар арасындағы қатынастардың құрылымын көрсетеді: аймақтық бағдарланған, жан–жақты бағдарланған, аймақтық бағдарланбаған және бағдарланған агротуристік. Тоғыз модельдің бесеуі агроэкспозициялық, әкімшілік–сервистік және туристік кешеннің өзара орналасуын сипаттауға бағытталған. Қалған үш модель кеңістіктің ұйымдастырылуын сипаттайды: интеграцияланған, сараланған, аралас.

3. Агрэко туризмнің аумақтық–функционалдық ұйымы негізделетін әдістер базалық және агроэко туристік кәсіпорындарда болып жатқан өндірістің өңірлік бағдарлану дәрежесі бойынша, сондай–ақ агроэко туристік кәсіпорынның базалық агроэко туристік кәсіпорынның жұмысына тартылу деңгейі бойынша ерекшеленетін модельдер негізінде құрылады. Қарым–қатынас инклюзия, тәуелсіздік немесе ынтымақтастық арқылы құрылады. Агрэко туристік кәсіпорындарды қалыптастыру процесінің өзі сауалнамасы талданатын және кейбір жағдайларда болжанатын келушілердің әртүрлі түрлерінің арасында сұраныс негізінде құрылған. Ұйымның модельдерінің саны жүз отыз беске тең. Агрэко туристік кешеннің тиімді жұмысын ұйымдастыру үшін тиісті аймақтық ерекшеліктерге сәйкес осы модельдердің комбинацияларын қолдану қажет.

4. Оңтүстік Қазақстанның агроэко туристік кешендері үшін этноархитектураның өзіндік және реконструкцияланған элементтер түрінде

де, сәулет–көркемдік мұраны тиісті түсіндіруде жаңа ғимараттар түрінде де маңызы зор. Мұндай ұйымның бір түрі–этноауыл.

5. Агротуризмді қарқынды дамыту үшін тиісті ғимараттар мен құрылыстарды салу бойынша айтарлықтай жұмыс жүргізу қажет. Логистикалық жүк контейнерлерін қайта пайдалану перспективалы шешім болып табылады.

6. Тәжірибе сонымен қатар әртүрлі мақсаттағы және қабаттағы ғимараттарды қалыптастыру, семантикалық және ойын–сауық жүктемесін көтеретін мүсіндік туындылар жасау үшін контейнерлерді біріктірудің үлкен көлемдік–кеңістіктік және архитектуралық–көркемдік мүмкіндіктерін көрсетеді.

7. Контейнер түрінде әртүрлі кәсіпорындар шығаратын Модульдер негізінде жаңартылмайтын көздерден энергия тұтынуды азайтатын айналымдағы сумен жабдықтау станцияларын, жел және күн генераторларын қоса алғанда, инженерлік–техникалық мақсаттағы құрылыстар кешенін шешкен жөн.

8. Агротуристік кешендердің органикалық бөлігі – ұлттық ойындар, ойын–сауық, ұлттық тағамдарды жаппай дайындау және тұтыну, қолөнер бұйымдарын өз бетінше жасау немесе сатып алу ұйымдастырылатын этнографиялық саябақтың бір түрі.

9. Агротуристык кешендердің тиісті жабдықтары жиһаз, абаттандыру және көгалдандырудың көптеген элементтерін, шағын сәулет немесе мүсін нысандарын, жабдықталған демалыс аймақтары мен дене шынықтыру–спорт алаңдарын, сондай–ақ ойын алаңдарын білдіреді.

10. Агроөнімдердің өзі және жалпы аргоөндіріс ежелгі дәуірден бастап сәулет нысандарын безендіруде көрініс табады. Бұл аумақтардың конфигурациясына, ғимараттардың немесе құрылыстардың пішіндеріне және белгілі бір элементтердің безендірілуіне қатысты. кешендер жұмысының уақыт шеңберін анықтау мәселесі қызықты.

Диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша келесі жарияланымдар бар:

1. Остапенко И.И. Агротуризмнің жүйелі қалыптасуы // Халықаралық ғылыми–зерттеу журналы. 2012. № 5–3 (5). – 80–81 б.

2. Остапенко И.И. Агротуризмді дамыту жүйесін қалыптастыру тәжірибесі // SWorld ғылыми еңбектерінің жинағы. 2013. Т. 44. № 1.– 40–44 б.

3. Остапенко И.И., Абильдинов Р.С. Алматы облысында агротуризмнің дамуы // Ауыл, орман және су шаруашылығы. 2013. № 3 (18). – 3–7 б.

4. Остапенко И.И. Агротуризм: шетелдік тәжірибе және болашағы // Гуманитарлық және табиғи ғылымдардың өзекті мәселелері. 2013. № 3. – 289–291 б.

5. Остапенко И.И., Брянцев А.А. Алматы қаласының бірыңғай геоэкономикалық кеңістігін қалыптасуы // SWorld ғылыми еңбектерінің жинағы. 2014. Т. 19. № 1. – 92–95 б.

6. Остапенко И.И., Брянцев А.А. Ландшафтағы кіші сәулеттік формалары // *SWorld ғылыми еңбектерінің жинағы.* 2014. Т. 18. № 3. – 19–22 б.
7. Остапенко И.И., Брянцев А.А. Туризм жайлы жазбалар // *Гуманитарлық және табиғи ғылымдардың өзекті мәселелері.* 2016. № 3–4. – 33–35 б.
8. Остапенко И.И. Қазақстан Республикасының аумағында туризмнің бір түрі ретінде агротуризмді дамыту болашағы// «IV Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдерінің «Үздік жас ғалым – 2021» атты халықаралық кітап басылымы ҚР, Нур–Сұлтан, 2021. – 8–11 б.
9. Остапенко И.И., Козбагарова Н.Ж. Агротуризм аумақтарын сәулеттік–жоспарлау ұйымдастырылуы: электрондық оқу құралы // 2021ж. 6 қазанындығы №20704 Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіліміне мәліметтер енгізу туралы куәлігі.
10. Остапенко И.И. Агрэкотуризмді аумақтық–функционалды ұйымдастырудың теориялық модельдерінің жиынтығы // *Chronos: табиғи және техникалық ғылымдар.* – 2022. – Т. 7, № 1 (39). – 52–57 б.
11. Остапенко И.И. Сәулет нысандарын безендірудегі Агроөнім тақырыбын түсіндіру // В. Татлин атындағы XVIII Халықаралық ғылыми–тәжірибелік конференция материалдарының жинағы. – Пенза, 2022. – 155–159 б.
12. Ostapenko I.I., Bryantsev A.A. Theoretical and practical aspects of the use of modular systems, on the example of sea containers, for agroecotourist complexes // «ҚазБСҚА Хабаршысы» ғылыми журналы. – 2022. – № 3 (85). – 83–93 б.
13. Остапенко И.И., Козбагарова Н.Ж. Алматы және қала маңындағы тұрғындардың агроэкотуристік қалауларының ерекшелігі // «ҚазБСҚА Хабаршысы» ғылыми журналы. – 2022. – № 4 (86). – 67–79 б.
14. Остапенко И.И., Банцеров О.Л., Брянцев А.А. Туристік объектілерді тарихи дамыту мәселесіне // «ҚазБСҚА Хабаршысы» ғылыми журналы. – 2023. – № 1 (87). – 113–120 б.
15. Ostapenko I.I., Bryantsev A.A. Theoretical aspects of the territorial–functional organization of agro–ecotourism in Kazakhstan // *International Journal of GEOMATE.* – 2023.– Vol. 25, № 109. – 109–116 б.
16. Ostapenko I.I., Kozbagarova N.Zh., Bryantsev A.A. Potentials of Using Container Buildings for Producing Facilities for the Agro–Ecological Tourism Complexes in Kazakhstan // *ISVS e–journal.* – 2023. –Vol. 10, № 6. – 351–364 б.